

Nyári metszés kontra téli metszés

A különféle metszési időszakok előnyei és hátrányai
Dr. sc. nat. Katrin Joos, biológus

(Fordította: Kozma-Németh Luca – 2011. május)

Honnan ered az a szokás, hogy a fákat télen kell metszeni?

Tradicionalisan a fákat manapság is télen metszik, mert hagyományosan a gyümölcsfák metszését a gazdálkodók, a díszfákét pedig a kertészek végezték – két olyan szakmai ágazatról van szó, melyek a vegetáció időszakát tekintve tavasztól őszi megállás nélkül más munkálatok elvégzésével vannak ellátva.

Angliában, ahol a kertépítés a faállományok évszázadok óta központi jelentőséget tulajdonított, hamar kifejlődött a faápolás szakterülete. A szakosodott faápoló cégek egész évben dolgoztak, és az egyes munkálatokat szezonálisan úgy osztották be, hogy azokat a fabiológiai kritériumoknak leginkább megfelelő időszakban hajtsák végre.

Mitől különbözik a téli metszés a nyári metszéstől?

A mérsékelt égöv évszakokkal változó klímaviszonyaival a fás szárú növények is négy különböző anyagcserefázison mennek keresztül. Kora tavasszal (március-április) az előző évben raktározott asszimiláták (tápanyagok) mobilizálódnak, ezzel a fanedv-áramlás beindul és a fa minden szükséges tápanyagot a kipattanó rügyekhez szállít. Késő tavasztól nyár közepéig a méreti növekedés (vastagságban és magasságban) megy végbe; amikor a fotoszintézis és egyéb anyagcsere folyamatok teljes erővel zajlanak. Késő nyártól lombhullatásig az újonnan felépített asszimiláták fölöslege a következő évre a növényi szövetekben tartalék formájában elraktározódnak. Novembertől februárig a biokémiai folyamatok leállnak.

Az év ezen lefolyása alapján érthető módon másként hat a téli- vagy a nyári metszés a fára, mivel hogy a fa mindig más fiziológiai (élettani) állapotban van. Ennek következtében ugyanarra a beavatkozásra egészen máshogyan reagál.

Mikor nem szabad semmi esetre sem a fákat metszeni és miért?

Kettő többhetes tartamú időszakban semmi esetre sem szabad a fákon koronametszéseket végezni: kora tavasszal a rügyfakadás és lombhajtás, valamint ősszel a lombszíneződés és lombhullatás időszakában.

Anélkül, hogy egyesével megneveznénk a nagyon bonyolult élettani folyamatokat, melyek ilyenkor zajlanak, a fák ezen két stádiumukban a legérzékenyebb és legesendőbb fázisukban találhatók, amikor a külső beavatkozásokkal a legrosszabbul tudnak megbirkózni.

Miért kedvezőtlenebb a fának a téli metszés a nyári metszésnél?

Amennyiben a faszövet a nyugalmi időszakban sérül meg, akkor a fának a védekező mechanizmusa nincs működésben, mely a fát a károk mérséklésében segítené. A (beavatkozásban) érintett szövet a levegő beáramlásának és a kórokozók - mint baktériumok és fabontó gombák - behatolásának, anatómiaiailag és biokémiaiailag is ki van téve. A sérülés közvetlen környezetében nem történik fokozódott sejtosztódás, mely a sebek elzáródására szolgálna (egyfajta dudorképződést követően), mivel a vegetációs időszakon kívül egyáltalán nem zajlik sejtosztódás. A vágási sérülések így mind addig védtelenek maradnak, míg az élettani folyamatok a kora tavasszal be nem indulnak. Ezzel megnövekszik annak a veszélye, hogy háncs-, kambium- és a szövetek nagyobb területei halnak el, és a fát egy gombafertőzés támadja meg.

Egyes fafajtáknál a télen véghezvitt vágási sérülések nedvedzésre hajlanak, és amint a nedvkeringés beindul, mézgat eresztenek, mint például a juhar (*Acer*), a nyírfa (*Betula*), gyertyán (*Carpinus*), sárgafa (*Cladrastis*), som (*Cornus*), dió és feketedió (*Juglans*). A kifolyó nedv oldott cukrot tartalmaz, amely által egy vonzó tápanyag számos baktérium és gomba számára.

Ha a fa koronáját viszonylag erősen megmetszették, ám tartaléktápanyagokban gazdag (a múlt évben elraktározott asszimilátokban, melyeket a fa az eltávolított ágakhoz már nem tud szállítani), akkor a fa hajlamos a növekedési fázis kezdetén túlzott kompenzációs reakcióra. Számos alvó rügy hajt ki, és spontán módon új rügyeket hoz, hogy az elvesztett koronarészt pótolja. A ritkító metszések kívánt hatása (fényellátottság növelése) így rövid időn belül meghiúsul. Az újonnan képződött korona néhány éven belül sűrűbbé és sötétebbé válik, mint amilyen előtte volt, és rövid időn belül további vágások elvégzését követeli meg. A megismételt, erőteljes visszavágások egyre inkább gyengítik a fát és érzékenyebbé teszik a fakorhadással, betegségekkel és a kártevőkkel szemben.

Egy további teljesen másfajta körülmény ugyancsak negatívan hat a fára. Az elérni kívánt fényellátottság szintjét, ami gyakran a koronametszések célja, a fa lombmentes téli állapotában aligha lehet megbecsülni. Gyakran ez túlzott mértékű beavatkozásokhoz vezet, amellyel a fa a nagyobb sérüléseket már a vastagabb ágak területén ($d > 10$ cm) szenved el, szükségtelenül sok lomhordozó koronatömeget veszít el, és ennek következtében egy erőteljes kompenzációs reakciót mutat.

Mikor előnyös a téli metszés?

Egyedi esetek adódnak, amikor a fáknek a metszését a tél folyamán részesítik előnyben. A tűlevelűeknél – mint pl. a fenyőféléknél (*Pinus*) és a lucfenyőknél (*Picea*) – nyári metszés esetén gyanta folyik ki a vágott sebfelületekből, mely hőmérséklettől függően hígán folyós állagú. Ezáltal a talaj számottevően itt-ott gyantás lesz, és a vágást végző személy és a felszerelése is egyben ragacsossá válik. Télen a gyantafolyás gyengébb és viszkózusabb, így az antibakteriális hatású gyanta a fa vágási felületeit bevonja, és ezáltal a gombafertőzésektől a továbbiakban meg is óvja.

A metszéseket végrehajtók, a szomszédok és a járókelők érdekében a platánok (*Platanus*) koronametszése lombtalan téli állapotban javasolt. A platánlevelek fonákján pihés szőrzet található, mely számos embernél bőr- és nyálkahártya irritációt vált ki.

Ha törésveszélyes fákat biztonsági okokból erőteljesen vissza kell vágni, akkor a téli metszés szintén előnyös, mivel hogy a nyugalmi fázisban valamivel több koronamennyiséget lehet eltávolítani (a kisebb méretű ág tömeg maximum 1/3-át [$d < 3$ cm], míg nyáron maximum az 1/4-ét). Intenzív vágási beavatkozást követően a korona megnyílik, és nyáron a kiégés veszélye erőteljesebb napsütés esetén jelentősen megnövekedik. Ehhez jön még hozzá, hogy a fa azon tartaléktápanyagait, amiket a kora tavaszi hajtásokhoz még nem használt fel, bevetetheti a póthajtások felépítéséhez. A következmény azonban, mint ahogy azt már az előbbieken fejtegettem, egy erőteljesebb kompenzációs reakció, mely rövid időn belül további metszési/vágási intézkedéseket von maga után.

Milyen előnyei vannak a nyári metszésnek?

Fabiológiai nézőpontból a lombos fáknál a nyári metszést kell előnyben részesíteni a téli metszéssel szemben. Az indoklást az alábbiakban foglalnám össze:

- Nyáron rögtön működésbe lépnek a fára jellemző védekező mechanizmusok, melyek a sérült rész szöveteit a levegő beáramlásától és a kórokozók (korhadást okozók) behatolásától megvédik.
- A vágás helyén késés nélkül elkezdődik a faszövet képződése, hogy a sérülést a lehető leggyorsabban benője (új sejtekkel befedi).
- Mivel a fa éppen az újabb tartalék anyagok létrehozásának fázisában van, kevesebb utóhajtást hoz, mely által a kívánt fényellátottság is hosszabb ideig tart.
- A vágási felületek sokkal kevésbé, vagy egyáltalán nem nedvedzenek. A nedvedzés tápanyagvesztést okoz a fának, és kiváló táptalajként szolgál a korhadást okozó kórokozók (penészgombák) számára.
- Rendszerint a vágási/metszési beavatkozások szelídebbek, mivel minden egyes eltávolított ággal láthatóvá válik a fényellátottság megnövekedésének mértéke.

A nyári metszésre vonatkozó rendszeresen visszatérő kifogások sem helyt állóak. Kertészeti szempontból a helyzetet az zavarja, hogy a vegetációs periódusban a fák környezete szintén teljes növekedésben vagy virágzásban van, és így a lehulló ágak nagyobb kárt tudnak okozni, mint a téli nyugalmi időszakban. A professzionálisan végzett faápolási munkálatok során nehezebb ág nem hullik le ellenőrizetlenül a földre, mert a fényellátottság növelése céljából nem vágnak le nagyobb átmérőjű ágakat, vagy ha mégis, akkor azok egyesével, kötéltechnikával kerülnek leeresztésre. A faápoló szakember azt a körülményt is számításba veszi, hogy néhány falakót a fészekrakó madaraktól az odúlakó rovarokon át a denevérekig megzavarhat.